

DİVAN ŞAİRİ BAKİ

Günel Kamil qızı Yunusova
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Mingəçevir Dövlət Universiteti
gunel.yunusova@mdu.edu.az

Xülasə

Məqalədə XVI əsr türk ədəbiyyatının görkəmli simalarından olan Mahmud Abdülbakidən bəhs edilir. Mahmud Abdülbaki Sultan Süleyman, Sultan II Səlim və Sultan III Muradın dövrlərində yaşamış, onların hörmət və qayğısını qazanmışdır. Eyni zamanda cəmiyyət içərisində də sevilən bir şair idi.

Dövrünün “Sultanüş-şüara”-sı olan Bakinin şöhrəti və əsərləri Anadolu və Rumelini aşaraq, Azərbaycan, İran, İraq, Hicaz və Hindistan sarayına kimi gedib çıxmışdır. Yaradıcılığının şah əsəri Divanıdır. Bakinin Divanı 4508 beytdən ibarətdir. Baki Divanını ilk dəfə Qanuni Sultan Süleymanın istəyi ilə onun sağlığında tərtib etmişdir. Daha sonra ora yeni yazdığı şeirləri də əlavə edərək yenidən tərtib etmişdir. Divanına 18 qəsidə, 329 qəzəl, 5 müsəmmə, 10 qitə, 21 mətlə və 16 farsca yazdığı şeirlər daxildir. Onun Sultan Süleymanın ölümünə həsr etdiyi **“Kanuni Mersiyəsi” türk ədəbiyyatında mərsiyə janrının ən şah əsərlərindən biridir.**

Şeirlərində daha çox dünyəvi məhəbbətə yer verilmişdir. O, qəzəl şairi idi. Baki ədəbi ənənəyə sadıq qalsa da, şeir dilinə yeni bir ahəng gətirmiş, nəzmi dövrünün verdiyi imkan daxilində təkmilləşdirmiş və zamanının bir çox böyük şairlərinin icazə verdiyi nəzm qüsurlarından şeirini xilas edə bilmişdir.

Açar sözlər: Baki, klassik türk şairləri, qəzəl, Sultan Süleyman, şeirlərindəki ahəng, vəzn, Qanuni mərsiyəsi, Sokullu Mehmed Paşa

XVI əsr klassik Türk ədəbiyyatının ən inkişaf etmiş dönəmi sayılır. Bu əsrdə ədəbiyyatda Füzuli, Baki, Nevi, Zati, Hayali, Taşlıcalı Yahya Bəy, Kamal Paşazadə, Lami Çələbi, Gelibolulu Əli və s. kimi bir çox sənətkarlar formalaşmışdır ki, bunlar təkcə İstanbulda deyil, bütün türk dünyasında tanınmış simalar idi. Onlar ədəbiyyata həm nəsr, həm də nəzmlə çox böyük töhfələr vermişdilər.

Bu dövrdə klassik türk şairlərində özünə inam yüksək idi və onlar şeirlərini dünyagörüşlərinə və həyata baxışlarına uyğun olaraq yazırdılar. Bu dövr şairlərindən Məhəmməd Füzuli türkcə Divanı və “Leyli və Məcnun” məsnəvisi ilə böyük bir nüfuz qazanmış və bir çox şair onun yolunu davam etdirməyə başlamışdı.

Klassik türk ədəbiyyatının ən nüfuzlu simalarından olan, Sultan Süleymanın himayəsi altında ilham alaraq gözəl əsərlər ərsəyə gətirən şairlərdən biri də İstanbulda yaşayan Baki idi. Baki 1526-cı ildə İstanbulda anadan olmuşdur. Əsl adı Mahmud Abdülbakidir. Əslində yoxsul bir ailənin övladı olan Bakinin atası Mehmet Əfəndi Fatih məscidinin müəzzinlərindən biri idi. Bakinin ilk müəllimi atası olmuşdur. [1] Baki ilk təhsilini ailəsindən və yaxın ətrafından almışdı. Uşaqlıqdan dini və elmi bir mühitdə böyümüşdü.

Kasıb bir ailədə dünyaya gələn Baki məsciddə şam yandırana şagirdlik edir, orada imam və müəzzinləri dinləyirdi. Bəlkə də onda mədrəsəyə getmək, orada təhsil almaq arzusu belə yaranmışdı. Bakinin mədrəsəyə getmək istəyi getdikcə artırdı, amma nədənsə atası onun mədrəsəyə getməsinə, orada təhsil almasına istəməirdi. Bu səbəbdən Baki atasından və anasından gizli olaraq mədrəsəyə getməyə başladı. Nəhayət, təhsilə və elmə olan böyük ehtirasını ailəsi hiss etdikdə onun təhsilinin mədrəsədə davam etməsinə icazə verdi.

Mədrəsədə özünü çox zəngin bir şeir və ədəbiyyat dərnəyində tapdı. Qaramanlı Mehmet və Əhməd Əfəndidən dərs aldı. Daxil olduğu mədrəsədə bir çox məşhur simalarla təhsil alırdı.

Gələcəkdə məşhur bir tarixçi olacaq Xoca Sadəddin (ö. 1599), Divan Şairi Nevi, Qaramanlı Muhiyittin, Edirneli Məcdi və Vəlihi mədrəsə yoldaşlarından yalnız bir neçəsi idi. [2] Ümumiyyətlə, Qaramanlı Mehmet Əfəndinin şagirdlərindən on dördünün şair olduğu və Bakinin də onlardan biri olduğu söylenebilir.

18-19 yaşlarında mədrəsə tələbəsi olan Baki şeirlər yazır və tanınmağa çalışırdı. Şeirdə şöhrət qazanmaq əzmində olan gənc şair, köhnə divan şairlərinə nəzirə yazır və bu şeirləri ustad olaraq tanıdığı insanlara göstərirdi. Bu aralarda gənc şairlərə şeir dərsi verən Zati ilə tanış olur və şeirlərini ona göstərdi. Zati əvvəllər bu şeirlərin Baki tərəfindən yazıldığına inanmamış başqasının şeirlərini öz şeiri kimi təqdim etdiyini düşünmüş və buna görə də onu danlamışdı. [3] Amma sonradan Zati Bakinin poetik gücünü anlayır, bu şeirləri onun yazdığına əmin olur, buna görə də ona kömək etməyə başlayır. Hətta Bakinin gətirdiyi şeirləri, məşhurlara və şairlərə yazdığı nəzirələri qiymətləndirməyə və şeirlərini təhlil etməyə başlayır. Bakinin şeirlərindən təsirlənən Zati onun bir qəzəlini də öz divanına əlavə etmişdi.

Bakinin şöhrəti müəllimi Qaramanlı Mehmet Əfəndi üçün yazdığı "Sünbül" rədifli qəsidəsi ilə daha da artdı. Belə ki, bu şeir sayəsində Karamanlı Mehmet Əfəndi artıq Sünbülzadə Mehmet Əfəndi kimi tanınmağa başladı.

"Sünbül" rədifli qəsidəsini yazdıqdan sonra məşhurlaşan Baki, 1552-ci ildə yeni açılan Süleymaniyyə Mədrəsəsində müdərris (alim) Kadızadəyi Əhməd Əfəndinin mühazirələrini dinləməyə başladı. Mədrəsəyə gedərkən hələ tikilməkdə olan Külliyyədə bina müdiri işləyirdi. Üç ildən çox davam edən bu prosesdə, Naxçıvan səfərindən qayıdan Qanuni Sultan Süleyman, Muhibbiyə üç qəsidə təqdim etdi. 1556-cı ildə müəllimi Kadızadəyi Əhməd Əfəndi Hələbin hakimi olur və Hələbə vəkil olaraq gedir. Bu vaxt Baki müəlliminə və Hələb valisi Qubad Paşaya bir qəsidə yazır.

Beləliklə, Baki müəllimi ilə birlikdə dörd il Hələbdə qalır. 1560-cı ildə müəllimi Qadızadəyi Əhməd Əfəndi ilə birlikdə İstanbula qayıdır. 1560-cı ildə Konyada Əbu Səud Əfəndinin oğlu ilə tanış olur. Bu fürsətdən istifadə edərək Əbu Səud Əfəndi üçün bir qəsidə yazır. Bu mədhiyyəni Əbu Səud Əfəndinin qarşısına çıxaraq təqdim edir. Bu əsər sayəsində Əbu Səud Əfəndinin çevrəsinə daxil olmağı bacarır. Girdiyi bu yeni mühitdə çox əhəmiyyətli insanlarla tanış olmaq imkanı qazanır. Baki baş vəzir Rüstəm Paşaya da yaxınlaşmaq istəyirdi, lakin 1561-ci ilə Püstəm Paşa vəfat edir. Onun yerinə Semiz Əli Paşa keçir. Semiz Əli Paşaya qəsidələr yazan Baki onun qəlbinə yer tapa bilir və bununla da 25 axça maaş alır. Daha sonra Sultanın fərmanı ilə Silivri Piri Mehmet Paşa Mədrəsəsinə təyin edilir və bir neçə gün sonra İstanbuldakı Murad Paşa Mədrəsəsinə köçürülür. Bu illər ərzində Sultan Süleymanın şeirləri üçün nəzirələr yazır və qəsidələr təqdim edirdi. Bu şeirlər sayəsində Bakinin Sultanla çox yaxşı münasibətləri olmuşdur. Hətta hökmdarın cariyələrindən olan Tuti xanımla evlənir. [2] Baki Divanını Sultan Süleymana hədiyyə edir. Sultanla qurduğu əlaqələr sayəsində onun hədiyyələri ilə zənginləşir. Bu illərdə Baki ən böyük arzularından biri Şeyxülislam olmaq idi. Çox keçmir Sultan Süleyman Zigetvardan qayıda bilmir və dünyasını dəyişir. Bu səbəbdən də Baki Sultan sayəsində əldə etmək istədiyi Şeyxülislam rütbəsinə çata bilmir.

1566-cı ildə taxta çıxan II Səlimə şeirlər yazsa da, istədiyinə nail ola bilmir və əlində olan vəzifəsini də itirir. İki ildən çox boş qalsa da, 1569-cu ildə yenidən Mahmut Paşa və Eyüp mədrəsələrində işlə təmin olunur. Bu illərdə Sokullu baş vəzir olur və dövlətin taleyi onun əlinə keçir. Buna görə də Bakinin yeni hədəfi Sokullunun çevrəsinə daxil olmaq olur. Sultandan gözlədiyini ala bilməyən Baki Nişançı Əhməd Firidun bəy sayəsində Sokullunun diqqətini özünə çəkə bilir. Sokulluya yaxınlaşmağı bacaran sənətkar sultan məclislərinə girməyə başlayır. Baki hələ də Şeyxülislam olmaq arzusundan əl çəkməmiş və bunun üçün də çalışırdı. Hökmdara üç qəsidə təqdim edir və nəticədə, 1573 -cü ildə Səhn Mədrəsəsində işlə təmin olur.

Baki 1579-cu ildə Məkkəyə, 1580-ci ildə Mədinəyə hakim göndərilir. 1581-ci ildə vəzifəsindən alınır və İstanbula gəlir. 1584 -cü ildə İstanbul hakimi olur və 1585-ci ildə vəzifədən azad olur...

Ömrü boyu müxtəlif dövrlərdə əyalətlərdə dövlət qulluqlarında çalışan Baki 1599-cu ildə, Ramazan ayının 23-ü, yetmiş beş yaşında, İstanbulda vəfat edir.

Ölümündən sonra Bağdadlı Hadi, əbcəd hesabı ilə ölüm gününü, ayını və ilini aşağıdakı misrada göstərmişdir:

Baki efendi gitti ukbaya bin sekizde

Baki Osmanlı dövlətinin ən güclü dövründə yaşamış, həmişə Topqarı sarayına yaxın, Sultan Süleymanla çox gözəl əlaqəsi olan bir şair idi. Qanunidən təriflər alan şair II Səlim və III Murad dövründə də həm saray, həm də cəmiyyət tərəfindən böyük hörmət qazanmışdır. Sultan Süleyman dönəmində dövrünün ən böyük şairi sayılan Baki “Sultanuş-suara”, yəni “Şairlər sultanı” adına layiq görülmüşdür. Ölümündən əvvəl bu qədər diqqət mərkəzində olan şair çox az idi.

Bakinin qəsidələrinin sayca çoxluğuna baxmayaraq, o, hər şeydən əvvəl bir qəzəl şairi idi. Baki dünyaya və həyata çox bağlı bir şair idi və şeirlərində belə mövzulara üstünlük verirdi. Onun şeirlərində həyata bağlılığın və həyat eşqinin izlərini daha aydın görmək olur. Sevgi, həyatdan və təbiətdən zövq almaq onun şeirlərinin əsas mövzusu. Amma o, axirəti unutmamış, əzab və kədər ifadə edən qəsidələr də yazmışdır. Şairin təsəvvüf ideyalarını da çox yaxşı bildiyini əks etdirən şeirləri vardır. Şeirlərində nəzərə çarpacaq dərəcədə təsəvvüf təsiri və ya aydın bir təsəvvüf mövzusu olmasa da, təsəvvüfdə xüsusi bir yeri olan eşq anlayışını tez-tez və uğurlu bir şəkildə təqdim etməyi bacarmış və buna görə də sufilər tərəfindən də sevilmişdir. Şairin şeirləri arasında bir sıra təsəvvüf beytlərinə rast gəlinərsə də, şair bu beytlərdən daha çox bir təsəvvüf qaydası kimi istifadə etmişdir. “*Vəhdət, kəsrət, vücudi-mütləq, Adəmi-mütləq, Camali-İlahi, təcəlli*” və s. təsəvvüf terminlərinin işləndiyi beytlər şairin divanında sayca azlıq təşkil edir. [4] Təsəvvüf mövzusunə az müraciət etdiyinə görə onun divanında minacət, nət, tövhidə rast gəlmək mümkün deyil.

Dövrünün “Sultanuş-şuara”sı olan Bakinin şöhrəti və əsərləri Anadolu və Rumelini aşaraq, Azərbaycan, İran, İraq, Hicaz və Hindistan sarayına kimi gedib çıxmışdır. Yaradıcılığının şah əsəri Divanıdır.

Qəsidə və qəzəllərindəki güclü ifadələri, canlı dili və ədəbi sənətdən istifadə ustalığı ilə klassik divan şairlərinə bənzəyən Baki, hər cəhətdən özündən əvvəl gələn şairlərdən fərqlənməyi, onlardan üstün olmağı bacarmışdır. Şeirlərində tətbiq etdiyi hər bir xüsusiyyətə görə sələflərindən daha güclü və əvvəlkilərə bənzəməyən şair idi. “Baki ədəbi ənənəyə sadıq qalsa da, şeir dilinə yeni bir ahəng gətirmiş, nəzmi dövrünün verdiyi imkan daxilində təkmilləşdirmiş və zamanının bir çox böyük şairlərinin icazə verdiyi nəzm qüsurlarından şeirini xilas edə bilmişdir”. [5] Türk şeirinin ən yüksək zirvələrindən olan Baki, Sultanuş-şuara adına layiq görülməsinin səbəblərini hələ vaxtında dərk etmişdir. Şeirlərində özünə inamı və poetik gücünü tez-tez ifadə edirdi. “Ən az səksən beytində özündən, şairliyindən, şeir söyləmə qüdrətindən, şeirlərinin gözəlliyindən, bənzərsizliyindən və üstünlüyündən söz açmışdır. Şair kimi nüfuzunu, könül əhli, söz əhli olmasını, dövrünün şairləri arasındakı etibarını şeirlərində tez-tez dilə gətirirdi”. [6]

Baki divan şeirinin xüsusiyyətlərini ən yaxşı bilən şairlərdən idi. Onun şeirlərində digər şairlərdəki kimi əruz vəzninin qüsurlarına, məna zəifliyinə, qafiyə uyğunsuzluğuna, demək olar ki, rast gəlmək olmur. Ahəng və mənanı vəzn üçün qurban verməyən şair vəznə və ahəngə uyğun ən gözəl mənanı tapıb şeirlərində təqdim edirdi. “Bu, Bakinin mənada orijinallığın, dərinlikdə əvəzolunmaz dəyərin və yaddaşa hopmuş zərifliyin tərəfində olduğunu göstərir. Forma məsələsinə gəldikdə isə Baki sözün təmtətaqlı olmasının tərəfdarı idi. Əlbəttə ki, burada da məqsəd yararsız, bəzəkli sözlərin deyil, şeirə, parlaqlıq, canlılıq, şirinlik və axıcılıq qatan sözlərin yer tutması idi. Bununla nəzərdə tutulan şey, yararsız bir bəzək və ya zühur deyil, sözə qatan xüsusiyyətlərin olmasıdır.” [6]

Baki İstanbul ləhcəsini şeirə gətirən ilk şairlərdən idi. Eyni zamanda xalq arasında işlədilən kəlamlar, atalar sözləri və deyimlərdən istifadəyə də diqqət yetirərdi.

Şayed kimesne işide yirün kulağı var.

Şeb-nem göricek gonca heman ağzı sulandı.

Bi-ihiyar zahidün imanı gevredi.

Şeirlərindəki ahəng və axıcılıq onu digər divan şairlərindən aydın şəkildə fərqləndirirdi. Dildən çox məharətlə istifadə etmə qabiliyyətinə malik idi. Şeirlərində yaratmağa çalışdığı ahəng, ritm və musiqi onlarda bir fərqlilik əmələ gətirirdi. Şeirlərində mükəmməl ahəng uyumu özünü

göstərir. Buna nail olmaq üçün hər bir səs, söz üzərində nə qədər çalışdığını asanlıqla təxmin etmək olar. Türk divan şeirinin dövrün məşhur əsərləri səviyyəsinə çatmasında şairin böyük əməyi olmuşdur.

*Avazeyi bu aleme Davud gibi sal,
Baki kalan bu kubbede bir hoş sada imiş,*

beytində olduğu kimi ahəng məsələsində nə qədər uğurlu olduğunu görmək çox asandır və özü də bunun fərqi idi.

*Hattım hesabın bil dedin gavgalara saldın beni,
Zülfüm hayalin kıl dedin sevdalara saldın beni,*

beytində olduğu kimi, ahəng hər bir sözdə, hər bir qafiyədə özünü göstərir.

Şair şeirlərində mücərrəd hissləri çox böyük ustalıqla təcəssüm etdirməyi bacarmışdır. İnsandan təbiətə və təbiətdən insana etdiyi köçürmələri də çox uğurlu alınmışdır. Cəmiyyətdə baş verənləri çatdırarkən təbiətdən nümunələr verir və söyləmək istədiyi hər şeyin mükəmməl şəkildə hiss edilməsini təmin edirdi. “Baki təbiəti insanda və eyni zamanda insanı təbiətdə görməyə çalışan və bu işdə çox müvəffəq olan bir ustad şairdir.” [7]

Divan şeirinin əsas mövzularından biri olan “gül”ə Baki şeirlərində də çox yer verilmişdir. “Bakinin Divanında gül rədifli altı qəzəl var. Gül, demək olar ki, bütün ünsürləri ilə; qönçələri, açılışı, yarpaqları, yarpaqlarında çiymələri, budaqları, tikanları, fidanları, müxtəlif növləri, görünüşü, qoxusu ilə Baki'nin məzmun dünyasında çiçəklərin sultanı olaraq taxtında oturmuşdur”. [8]

*Dürme yüzünü gonca-sıfat bana naz idüp
Aç verdi bəği behçeti ey gülizar gül.*

Bakinin şeirlərində təbiətin önəmli yeri var, təbiətə baxarkən insanları və cəmiyyəti görür və onları izah edir. Şeirlərində bağ, çinar, gül, bülbül, çay, ağac, yarpaq, külək və s. insanları və onların davranışlarını təmsil edir. Təbiətə baxaraq duyğuları, insanları, münasibətləri və hərəkətləri müqayisə edir. Onun bu kimi köçürmələri başqa şairlərdə görünməyəcək qədər zəngin və incə xəyallardan, fikirlərdən və bənzətmələrdən ibarətdir.

*Namu nişane kalmadı faslı bahardan
Düşdü çemende bergi dıraht itibardan
Eşcarı bağ hurkai tecride girdiler
Badı hazan çemende el aldı çenardan.*

Baki çox əsər yazmamışdı, çox əsər yazmaq əvəzinə çox səs salan əsərlər yazmağa üstünlük vermişdir. Baki yazdığı bütün şeir janrlarında digər divan şairlərini üstələyəcək qədər güclü idi. Məsələn, Sultan Süleymanın vəfatına həsr etdiyi “Mersiyei Hazreti Süleyman Han” mərsiyəsi quruluşu və özünəməxsus ahəngi ilə divan şeirinin ən məşhur mərsiyələrindən birinə çevrilmişdi. Osmanlı divan şeirini qəzəl və qəsidə janrında da zirvəyə qaldırmış, İran şairlərindən də güclü ahəngdarlıq və ustalıq nümayiş etdirmişdi.

Bakinin yaradıcılığına onun Divanı, “Fezailil-cihad”, “Maalimül-yakin fi sireti sayyidül-murselin”, “Fezâyil-i Məkkə” əsərləri və “Hədis-i Ərbəin” tərcümələri daxildir.

1566-cı ildə Qanuni Sultan Süleymanın ölümünə həsr etdiyi “**Kanuni Mersiyesi**” (*Mersiye-i Sultan Süleyman Han Aleyhir-Rahmeti vel ğurfan*) **türk ədəbiyyatında mərsiyə janrının ən şah əsərlərindən biridir**. Tərkibbənd şeir formasında olub, yeddi bənddən ibarətdir.

*Ey pây-bend-i dâm-geh-i kayd-ı nâm u neng
Tâ key hevâ-yı meşgale-i dehr-i bî-direng
An ol günü ki âhır olup nev-bahâr-ı ‘ömr
Berg-i hazâne dönse gerek rûy-ı lâle-reng
Ahır mekânun olsa gerek cür’a gibi hâk
Devrân elinde irse gerek câm-ı ‘ayşa sen
İnsân odur ki âyine-veş kalbi sâf ola
Sînende n’eyler âdem isen kîne-i peleng...*

(Ey ayaqları şan-şöhrət narahatlığının tələsinə bağlı insan; Bu dünyanın işləri ilə dayanmadan məşğul olma sevgisi nə vaxta qədər davam edəcək? Həyatın baharının bitəcəyi və

lalə kimi al yanaqlarının payız yarpağı kimi solub saralacağı günü yaddan çıxarma! Dövrünün əli ilə bir gün mütləq həyatının qədəhinə bir daş girəcək və sonda şərab qədəhinin son damlası kimi yerin də torpaq olacaq. İnsan elədir ki, qəlbi güzgü kimi saf və təmiz olmalıdır. Əgər mərd adam olarsansa, qəlbindəki kinin, ehtirasın nə işi var?..)

Bakinin Divanı 4508 beytdən ibarət olan ən məşhur əsəridir. “Baki Divanını ilk dəfə Qanuni Sultan Süleymanın istəyi ilə onun sağlığında tərtib etmişdir. Daha sonra ora yeni yazdığı şeirləri də əlavə edərək yenidən tərtib etmişdir”. [9]

“Türk və Avropa kitabxanalarında Baki Divanının əlyazma nüsxələrinin sayı təxminən 100-dür. Haluk İpektenin yazdığına görə, şairin sağlığında yazılmış Baki Divanının 15 əlyazması tapılmışdır. Bunlardan ən qədimi hicri təqvimə ilə 980, 990, 996, 1000-ci illərdə yazılmış əlyazmalardır. [10]

Baki Divanının bir əlyazma nüsxəsi Kastamonu Əyalət Xalq Kitabxanasındadır. Bu nüsxədə əlyazma divanına 18 qəsidə, 329 qəzəl, 5 müsəmmət, 10 qitə, 21 mətə və 16 farsca yazdığı şeirlər daxildir. [11]

Sadəddin Nüzhet Ergün, Haluk İpekten, Sabahattin Küçük, Faruk Timurtaş Bakının divanı üzərində araşdırmalar aparmış və onu çağdaş türkcəyə tərcümə etmiş, eyni zamanda divanından seçmələr nəşr etdirmişlər.

“Fəzailil-cihad” əsəri Əhməd bin İbrahimin “Meşəriül-eşvak və Masariül-uşşak” adlı ərəbcə əsərinin tərcüməsidir. Cihadın fəzilətlərindən bəhs edərək müsəlmanları cihada təşviq edən bu əsəri 1567-ci ildə Sokullu Mehmed Paşanın əmri ilə türkcəyə çevirdi. Öz əli ilə yazdığı bir nüsxə Türkiyənin Milli Kitabxanasındadır.

“Maalimül-yakin fi sireti sayyidül-murselin” əsəri İmamı Kastalani adı ilə məşhurlaşan Şibabüddin Ahmet bin Hatib el-Kastalaninin “Əl-Mevâhibül-ledünniye bil-minahil-Muhammediyye” əsərinin tərcüməsidir. Bu əsəri Sokullu Mehmed Paşanın əmri ilə tərcümə etmiş, lakin bir çox əlavə və düzəlişlər də eləmişdi. Şair Nevinin üzü çıxarılmış nüsxəsinin tarixi 1579-cu il göstəriləyindən, tərcümə bu dövrdən əvvəl baş tutmuşdur.

Nəticə

Yalnız yaşadığı dövrdə deyil, bütün Türk ədəbiyyatına damğasını vuran şair ədəbiyyatda daha çox divanı ilə tanınır və bu əsəri ilə seçilir. Ancaq şairin nəsr sahəsində yazdığı müxtəlif əsərlər var. Kutbüddin Məhəmməd bin Əhməd əl-Mekkinin “Əl-ilam bi-Alami Beledillahil-Haram” adlı əsərinin türkcə tərcüməsi onlardan biridir. Baki 1579-cu ildə Məkkənin hakimi olarkən dövrün böyük vəziri Sokullu Mehmet Paşanın göstərişi ilə tərcümə etdi və hakim vəzifəsini tərk edərək İstanbula qayıtdıqdan sonra Sultan III Murada təqdim etdi. “Fəzaili Məkkə” olaraq da bilinən bu tərcümə əsəri Məkkə və Kəbənin tarixindən və Osmanlı sultanlarının Beytullahə xidmətlərindən bəhs edir. Bir müqəddimə, on bab (fəsil) və ritorik hissədən ibarətdir. Müqəddimə və ritorik hissələrindən başqa əsər sadə və səlis bir türkcədə yazılmışdır. “Fəzaili Məkkə” Kəbənin müxtəlif vaxtlarda yenidən qurulması, təmiri ilə əlaqədar əhəmiyyətli məlumatlar verməklə yanaşı, Osmanlı dövləti tərəfindən Kəbəyə göstərilən qaygıları da əks etdirir. Əsərdə Osman Qazidən Sultan III Murada qədər bütün Osmanlı sultanları və onların hökmranlıqları haqqında məlumatların verilməsi, Osmanlı tarixinə işıq salması “Fəzaili Məkkə”nin dəyərini daha da artırır.

“Hədis-i Ərbəinin tərcüməsi” əsərinin varlığından Nevizadə Atayi xəbər vermişdir. Bakının Eyyüb mədrəsəsində fəaliyyət göstərdiyi zaman Əbu Əyyubi Ənsaridən nəql edilən hədislərin qırxını tərcümə etdiyini və əsərin türbədə ziyarətçilərin istifadəsinə verildiyi bildirilir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Mehmet Çavuşoğlu, “Baki”, TDV İA, İstanbul 1991, IV c., s.537-540
2. Ersin Osman Söğütlü, “Hoş Bir Sada: Baki” Nisan – Yağmur Dərgisi, s.19, Mayıs - Haziran 2003
3. Şahamettin Kuzucular, “Zati Hayatı Edebi Kişiliği ve Eserleri”, <https://www.edebiyatve sanatakademisi.com/>

4. Ali Yıldırım, "Bakinin devriyye türünde yazdığı bir gazeli". Fırat Üniversitesi "Sosyal Bilimler Dergisi" X c., №1, s.207-215, Elazığ-2000
5. Turan Karataş "Poetik düşünüşün klasik şiirde dile getirilişi: Baki Divanı örneği", TAED 39, 2009, s.449-457
6. Turan Karataş, agy, TAED 39, 2009, s.449-457
7. Küçük, Sabahattin "Bakinin şiirlerinde insan-tabiat ilişkisi hakkında bazı deyerlendirmeler". Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi (21). ISSN 2203-4548 (2013)
8. Nazmi Özerol "Bakide Gül", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi, ISSN: 1308-9196, 9 Haziran 2012, № 5
9. Mehmet Çavuşoğlu, "Baki" TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1991, IVc., s.540-541
10. Haluk İpekten, "Baki (Hayatı-Sanatı-Eserleri)", Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s.36
11. Beyhan Kesik, "Bir yazmadan hareketle Bakinin yayımlanmamış şiirleri", Turkish Studies - Volume 7/1 Winter 2012, p.1489-1500 , TURKEY

G.K.Yunusova

*doctor of phylosofy in philology
Mingachevir State University*

Baki – poet of divan

Abstract

The article deals with Mahmud Abdalbaki, a prominent figure in 16th century Turkish literature. Mahmud Abdalbaki lived during the reigns of Sultan Suleyman, Sultan Selim II and Sultan Murad III, and gained their respect and care. He was also a beloved poet in society.

*The fame and poems of Baki, the "Sultanush-shuara" of its time, surpassed Anadolu and Rumelia and reached the palaces of Azerbaijan, Iran, Iraq, Hijaz and India. The masterpiece of his work is the Divan. Divan of Baki consists of 4508 verses. He compiled the Baku Divan for the first time during the lifetime of Sultan Suleyman the Magnificent. He later re-compiled the poems he had just written. His divan includes 18 poems, 329 ghazals, 5 musamma, 10 qita, 21 verses and 16 poems written in Persian. His "**Kanuni Mersiyesi**" dedicated to the death of Sultan Suleyman is one of the masterpieces of the lament genre in Turkish literature.*

More secular love is included in his poems. He was a ghazal poet. Although Baki remained faithful to the literary tradition, it brought a new harmony to the language of poetry, improved it within the limits of the poetic period, and saved its poetry from the flaws of poetry allowed by many great poets of its time.

Keywords: *Baki, classical Turkish poets, ghazal, Sultan Süleyman, harmony in his poems, weight, and lament dedicated to the Qanuni, Sokullu Mehmed Pasha*

Г.К.Юнусова

*доктор философии по филологии
Мингячевирский государственный университет*

Баки – поэт дивана

Резюме

Статья посвящена Махмуду Абдулбаки, видному деятелю турецкой литературы XVI века. Махмуд Абдулбаки жил во времена правления Султана Сулеймана, Султана Селима II и Султана Мурада III и снискал их уважение и заботу. Он также был любимым поэтом в обществе.

Слава и творчество Баки, «Султануш-шуара» своего времени, превзошли Анадолу и Румелию и достигли дворцов Азербайджана, Ирана, Ирака, Хиджаза и Индии. Шедевр его творчества - Диван. Диван Баки состоит из 4508 стихов. Он впервые составил Диван

при жизни Султана Сулеймана Великолепного. Позже он перекомпилировал только что написанные стихи. Его Диван включает 18 гасида, 329 газелей, 5 мусамма, 10 кита, 21 стих и 16 стихов, написанных на персидском языке. Его «Кануни мерсийеси», посвященный смерти Султана Сулеймана, - один из шедевров сетовать жанра в турецкой литературе.

Более светская любовь включена в его стихи. Он был поэтом из газелей. Хотя Баки остался верен литературным традициям, он привнес новую гармонию в язык поэзии, улучшил его в рамках поэтического периода и спас его поэзию от недостатков поэзии, допущенных многими великими поэтами того времени.

***Ключевые слова:** Баки, классические турецкие поэты, газель, Султан Сулейман, гармония в стихах, масса, сетовать про Кануни, Сокулу Мехмед-паша*

Elmi redaktor: fil.e.d., dos. F.Namazova

Çара təqdim edən redaktor: tar.f.d., dos. N.Zeynalov

Daxil olub: 02.03.2022

Çара qəbul edilib: 15.03.2022